

УДК: 516.4:633.1

С. І. Голик,
ст. н. с, ННЦ „Інститут землеробства НААН”, м. Київ

АНАЛІЗ ВІТЧИЗНЯНОГО РИНКУ ЗЕРНА ТА ПОДАЛЬШИЙ РОЗВИТОК ЙОГО ІНФРАСТРУКТУРИ

S. I. Golik,
senior scientific worker, NSC “Institute of Agriculture of NAASU”, Kyiv

ANALYSIS OF THE DOMESTIC GRAIN MARKET AND FURTHER DEVELOP OF ITS INFRASTRUCTURE

В статті зроблено класифікацію основних умов ефективного функціонування зернового ринку. Проаналізовано виробництво зернових в нашій державі, а також наведено динаміку продажу української кукурудзи, пшениці та ячменю головним країнам-імпортерам. Обґрунтовано напрям розвитку інфраструктури вітчизняного ринку зерна в умовах глобальної конкуренції.

In the article made classification of the main conditions for effective functioning of the grain market. Analyse of grain production in our country and give the dynamics of selling Ukrainian corn, wheat and barley to the main importing countries. Summarize the main directions of the infrastructure domestic grain market development in condition of the global competition.

Ключові слова: інфраструктура ринку, логістика, глобалізація, зерно, експорт, конкуренція..

Keywords: market infrastructure, logistics, globalization, grain export competition.

Постановка проблеми. В сучасних умовах господарювання все більшого значення відіграють інформаційні технології, людський потенціал та інфраструктурне забезпечення ефективного функціонування ринку зерна. Проте на зерновому ринку України новітні технології застосовуються слабо, немає налагодженої комунікаційної системи, яка б дозволяла його учасникам ефективно обмінюватися оперативною інформацією. Як наслідок непередбачуваність подій, що ускладнює господарську діяльність суб'єктам господарювання, а це в свою чергу негативно впливає на конкурентоспроможність українського збіжжя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідженню актуальних питань щодо розвитку зернового ринку України та його інфраструктури присвятили свої праці В.І. Бойко, В.І. Власов, В.М. Жук, В.А. Зубець, С.М. Кваша, І.В. Кобута, М.Г. Лобас, П.Т. Саблук., Б.К. Супіханов та інші. Наукові напрацювання вітчизняних та зарубіжних вчених дають теоретичні та практичні рекомендації щодо покращення зернової галузі України. Однак, враховуючи прискорені зміни сучасних умов господарювання, потрібно продовжувати пошук перспектив розвитку вітчизняного ринку зерна та його інфраструктури.

Постановка завдання. Завданням даної статті є обґрунтування необхідності інтенсивного застосування інформаційно-комунікаційних технологій на зерновому ринку для посилення конкурентоспроможності вітчизняного зерна на світових ринках.

Виклад основного матеріалу. Зернові завжди відігравали важливу роль для життєдіяльності людини. У свій час ще А. Сміт писав: «...лише надлишковий продукт села або той продукт, що перевищує потребу утримання хліборобів, дає місту засоби існування, а тому останнє може рости й розвиватися тільки в міру збільшення цього надлишкового продукту» [4, с. 234]. Для забезпечення продовольчої безпеки населення країни потрібне ефективне функціонування ринку зерна, який являється складною системою, що працює за умови існування попиту, пропозиції, ціни, конкуренції, суб'єктів господарювання, приватного підприємства, державного регулювання.

Для ефективного функціонування ринку зерна необхідна наявність:

- законодавчої бази, що гарантує ефективність економічних відносин;
- суб'єктів господарювання на ринку зерна;
- відповідного механізму регулювання зернового ринку;
- демократичності, що проявляється в задоволенні інтересів кожної окремої людини при виробництві, розподілі, споживанні та обміну зерновими;
- рівних економічних умов для здійснення торговельної діяльності;
- достатньої кількості зерна для формування ринку і задоволення потреб споживачів;
- достатньої кількості фінансів для виробництва зерна, а також його купівлі;
- відповідної якості зернових;
- широкого асортименту виробленого зерна;
- відповідної інформації, необхідної для учасників зернового ринку;
- відповідних установ, які займаються вивченням попиту, пропозиції, кон'юктури ринку зернових;
- мобільності пропозиції даного товару, що відповідає змінам попиту;
- конкуренції, що впливає на ефективність зернового ринку;
- інфраструктури, яка відповідає потребам ринку [2, с.535-536];
- ринку робочої сили, існування якого впливає на ефективність функціонування зернового ринку;
- об'єктів власності, тобто власності на ресурси, які використовуються суб'єктами ринку зерна;
- сприятливих природно-кліматичних умов та ін.

Розвинена інфраструктура є однією з найважливіших умов ефективного функціонування зернового ринку. За визначенням вітчизняних науковців О.В. Калюжної, В.Ф. Ключан, Т.Я. Іваненко: „Інфраструктура товарного ринку – сукупність підприємств, організацій, установ різних організаційно-правових форм, що

створюють організаційно-економічні умови прискорення руху товарів і коштів, зростання інвестиційних можливостей підприємств та забезпечують обслуговування і регулювання безперервного та ефективного функціонування й розвитку ринкової економіки” [1, с.22]. В залежності від виконуваних функцій певних установ інфраструктуру зернового ринку поділяється на організаційно-технічну, фінансово-кредитну, організаційно-дослідницьку та державно-регулятивну [3, с.40].

На ринку зерна значним попитом користується кукурудза, оскільки має унікальне призначення для використання: продовольче, кормове, технічне. Вона являється сировиною для виготовлення великої кількості необхідної для людської життєдіяльності продукції. Зернова культура знайшла своє застосування для виробництва пива, борошна, концентрованих кормів, лікарських засобів, фарб, розчинної олії, ацетону, різних антисептиків тощо. До того ж, збільшується й глобальна торгівля кукурудзою, що пов’язано, в першу чергу, із збільшенням виробництва біоетанолу в багатьох країнах світу. У 2012 році валові збори кукурудзи в Україні зросли до 21 млн тонн, переважно завдяки збільшенню посівної площі під дану культуру (рис.1).

Рис. 1. Динаміка виробництва кукурудзи в Україні, 1990 – 2012 роки

Джерело: Держкомстат

У 2012 році пшениці було зібрано 157,6 тис тонн. Посівна площа в цьому році становила 57,91 тис га, середня врожайність – 27,8 ц/га (рис. 2). Значне скорочення валових зборів озимої пшениці відбувається переважно через погодні умови. Ця зернова культура займає друге місце після кукурудзи за виробництвом в країні.

Рис. 2. Динаміка виробництва пшениці в Україні, 1990 – 2012 роки

Джерело: Держкомстат

У 1990 році порівняно з 2012 роком урожайність озимого ячменю була більшою на 17,6 ц/га, ярого ячменю на 11,6 ц/га. В цілому валовий збір ячменю у 2012 році становив 6936 тис. тонн, посівна площа – 3439 тис. га, урожайність – 21,1 ц/га (рис. 3).

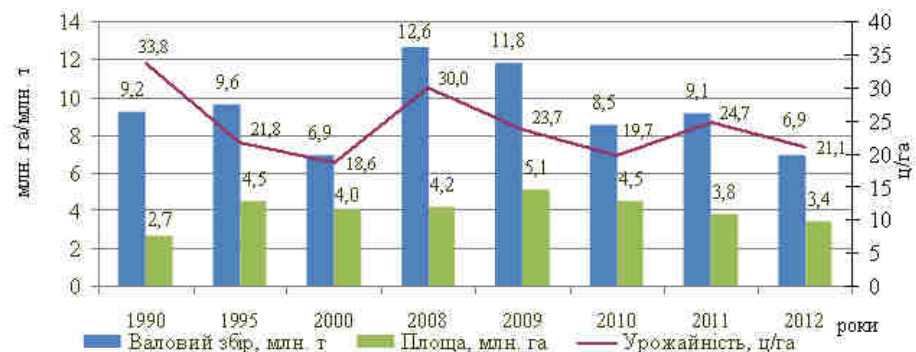

Рис. 3. Динаміка виробництва ячменю в Україні, 1990 – 2011 роки

Джерело: Держкомстат

З кожним роком світові ринки збуту вітчизняного зерна розширюються. Так, у 2012 році вироблену в Україні пшеницю імпортували не лише Єгипет – 2,5 млн тонн, Іспанія – 1,2 млн тонн, Ізраїль – 770,1 тис тонн, а й інші покупці, наприклад, Таїланд – 90,2 тис тонн, В’єтнам – 32,0 тис тонн. Україною на світових ринках зерна у цьому році було реалізовано майже 8,7 млн тонн пшениці. Український ячмінь найбільше користується попитом в країнах Північної Африки та Близького Сходу. Однак дану культуру імпортують також й держави ЄС – Кіпр, Італія, Греція. У 2012 році з України всього було вивезено 2,6 млн тонн ячменю. В цьому ж році українську кукурудзу імпортували навіть країни, які територіально віддалені від нашої держави: Японія – 906,9 тис тонн, Південна Корея – 853,1 тис тонн. Загальний експорт вітчизняної кукурудзи у 2012 році зріс до 15,6 млн тонн (табл.1).

Таблиця 1.
Головні країни-імпортери зернових України, тис. тонн

Культури	Країни	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Пшениця	Південна Корея	-	593,81	1758,20	326,71	-	101,75
	Єгипет	179,74	1045,63	566,85	779,85	368,00	2522,59
	Іспанія	157,71	1902,17	1793,63	45,22	899,14	1217,68
	Ізраїль	268,71	640,25	659,39	492,10	371,58	770,14
	Туніс	111,12	371,62	565,34	494,19	243,41	501,16
	Італія	19,15	337,72	167,81	23,41	259,47	150,14
	Таїланд	-	-	28,43	61,88	61,02	90,19
	Бангладеш	35,08	159,45	2288,13	416,03	118,04	-
	В'єтнам	-	7,58	286,13	170,51	5,89	32,00
	Всього	1055,89	7511,30	12882,64	4859,58	4097,31	8679,39
Ячмінь	Саудівська Аравія	1753,18	2429,84	2934,72	3223,99	1528,01	1758,57
	Сирія	92,79	706,29	313,69	80,91	173,74	58,73
	Іран	-	979,68	520,83	197,20	92,93	181,10
	Йорданія	50,09	385,69	227,54	241,67	21,00	122,16
	Ізраїль	59,94	174,96	289,08	277,83	97,52	129,46
	Кіпр	2,90	177,60	31,76	-	7,81	-
	Італія	-	9,02	-	-	34,55	-
	Греція	2,93	31,51	2,79	-	2,91	-
	Всього	2119,73	5740,51	5489,18	4785,24	2144,74	2582,02
Кукурудза	Іран	58,39	84,21	649,12	99,9	940,97	1576,17
	Єгипет	195,82	176	1628,56	1254,98	1768,34	2975,74
	Іспанія	48,16	143,28	387,94	237,45	1225,81	2907,87
	Японія	-	-	293,44	153,55	121,59	906,88
	Південна Корея	-	-	125,83	-	118,02	853,09
	Всього	954,29	2811,74	7178,62	4052,45	7806,32	15630,88

Джерело: Держкомстат

Основними конкурентами України на світових ринках зерна являються США, Канада, Австралія, Франція, Росія, Казахстан. Посилюють конкуренцію між країнами й інші експортери збіжжя: Угорщина, Польща, Туреччина, Венгрія. Тому на вітчизняному ринку зерна необхідно розвивати логістичну інфраструктуру, що є важливою передумовою для зміцнення конкурентних позицій України на зовнішніх ринках. Перспективою розвитку інфраструктури ринку зерна в умовах глобалізації є створення дигітальної логістики (ДЛ), що являє собою більш адаптовану до потреб учасників ринку систему збору та обробки даних з метою раціонального використання ресурсів та ефективного планування. Вона складається з трьох ключових компонентів - бездротової мережі, сервісно-консультативної служби, геоінформаційної системи та забезпечує учасників ринку якісною інформацією завдяки використанню новітніх технологій, а також інтеграції наук в ДЛ (рис. 4).

Рис. 4. Складові частини дигітальної логістики зернового ринку України

Джерело: авторська розробка

Теоретико-методичною основою впровадження дигітальної логістики на ринок зернових України являється поетапний підхід до реалізації проекту. Необхідно сформувати робочу групу спеціалістів для створення архітектури дигітальної системи. Персонал має складатися з кваліфікованих програмістів, юристів, інженерів, геодезистів, маркетингологів та інших спеціалістів. Для того, щоб дигітальна логістика здійснювала комплексний вплив на зростання торговельної діяльності у сфері зернового господарства України потрібно створити зв'язок даної інформаційно-комунікаційної системи з сукупністю важливих для розвитку зернового ринку наук (рис. 2).

Таблиця 2.
Інтеграція наук для формування дигітальної логістики

НАУКА	МЕТА
Маркетинг	Застосування маркетингових інструментів та моделей аналізу ринку зернових

	Маркетингові послуги (сегментація ринку, реклама тощо)
Юриспруденція	Обслуговування документообігу в електронній мережі
	Консультаційні послуги та вирішення юридичних питань
Про сільське господарство	Застосування знань та досягнень науки в галузі рослинництва
	Перехід на сталий розвиток зернового господарства України
Логістика	Оптимізація прибутку суб'єктів господарювання ринку зернових України
	Мінімізація втрат та максимізація прибутку суб'єктів господарювання ринку зерна України
Комп'ютерні науки та інформаційних технологія	Створення нових програм
	Підбір найкращих цифрових технологій
	Розробка нових технологій, наприклад, мікрочіпів
Геодезія, ґрунтознавство	Більш якісний прогноз майбутнього врожаю з використанням супутникових технологій
	Дослідження правильного використання ґрунту
	Впровадження технології „точного землеробства”
	Створення бази знань про ґрунтовий покрив і його родючість

Джерело: сформовано автором

Дигітальна система повинна маніпулювати інформацією у вигляді візуального зображення необхідних об'єктів, текстових та цифрових даних, звукових повідомлень. Тому програмісти мають підібрати відповідний спектр цифрових технологій та програмного забезпечення, що являються невід'ємними елементами дигітальної системи. Спеціалісти мають встановити комунікаційно-інформаційний зв'язок між портом, залізницею, автотранспортом, виробником та трейдером. Впровадження дигітальної логістики на зерновий ринок України має визначену мету – зменшення втрат фінансових і зернових ресурсів в державі. Систему необхідно адаптувати до сучасних потреб суб'єктів ринку та врахувати ступінь технологічних і програмних змін через певний проміжок часу. Дигітальна логістика повинна бути доступною для кожного учасника зернового ринку. На початковому етапі потрібен буде науковий супровід експлуатації даної системи.

Очікувані результати від функціонування ДЛ на зерновому ринку України наступні. Існуватиме потужна інформаційна система яка дозволить зменшити втрати зерна в Україні до 0,99% від загального виробництва збіжжя в країні. Держава матиме можливість приймати правильні рішення щодо регулювання ринку зерна в Україні, використовуючи оперативну інформацію, ефективно регулювати не тільки запаси, а й потоки зерна в країні. Користувачі ДЛ матимуть можливість максимізувати прибуток, що важливо в першу чергу для зерновиробників. В кінцевому результаті культура зерновиробництва та агробізнес України піднімуться на більш якісний рівень.

Висновки. Географія експорту вітчизняного зерна розширюється. Однак, на світових ринках існує глобальна конкуренція за ринки збуту збіжжя серед основних країн-експортерів. Варто підкреслити, що однією з важливих умов ефективного функціонування ринку являється наявність розвинутої інфраструктури. Не менш важливим для ефективного функціонування вітчизняного ринку зерна є також забезпечення його учасників якісною оперативною інформацією. Таким чином, потрібно розвивати інфраструктуру зернового ринку в Україні, а також інтенсивно залучати новітні інформаційно-комунікаційних систем в господарську діяльність. Удосконалення інфраструктури шляхом запровадження дигітальної логістики на вітчизняний ринок зерна допоможе його учасникам приймати більш оптимальні рішення, зменшуючи втрати ресурсів і часу, що в свою чергу посилює конкурентні позиції України на світових ринках зерна.

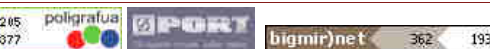
Література.

1. Інфраструктура товарного ринку: [навч. посіб.] / О.В. Калюжна, В.Ф. Клочан, Т.Я. Іваненко, В.С. Кушнірук. – Миколаїв, 2011. – 284 с.
2. Рябова Т.Ф. Развитие рынка зерна в России, 1896–1996 гг: [монография] / Т.Ф. Рябова, А.Д. Куделя.– М.: Гуманит. Центр „Монолит”, 1997. – 139 с.
3. Савошенко А.С. Інфраструктура товарного ринку: [навч-метод посіб для самост вивч дис.] / А.С. Савошенко, В.М. Полонець. – К.: КНЕУ, 2007. – 376 с.
4. Сміт А. Добробут нації: дослідження про природу та причини добробуту націй / А. Сміт [під ред. Є. Литвин]. – К.: Port Royal, 2001. – 594 с.

References.

1. Kaliuzhna, O.V. Klochan, V.F. Ivanenko, T.J. Kushniruk V.S. (2011) *Infrastruktura tovarnogo rinku*. [Infrastructure commodity market. teach. guidances.], Nikolaev.
2. Ryabov, T.F. Kudelia, A.D. (1997) *Razvitie rinka zerna v Rossie* [Grain market development in Russia, 1896–1996 years: monograph]. Gumanit, Moscow, Russia.
3. Savoschenko, A.S. Polonets, V.M. (2007) *Infrastruktura tovarnogo rinku*. [Infrastructure commodity market. Teach method guidances for self learning.], MBK, Kiev, Ukraina.
4. Smith, A. (2001) *Dobrobut nazii: doslidgenia pro prirosu i prichinu sobrobutu nazi*. [Wealth of Nations: a study of the nature and causes of the welfare of nations], Port Royal, Kiev, Ukraina.

Стаття надійшла до редакції 17.02.2014р.

ТОВ "ДКС Центр"